

Anna Kazimierczak-Kucharska

"Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów", red. B. Listkowska, A. Andrzejuk, Radzymin 2014; "Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów", Radzymin 2014; "Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów", Warszawa–Radzymin 2015 :
[recenzja]

Rocznik Tomistyczny 4, 371-374

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzja

- 1) *Tomizm polski 1879-1918. Słownik filozofów*, red. B. Listkowska, A Andrzejuk, Wydawnictwo von Borowiecky, Radzymin 2014, ss. 168;
- 2) *Tomizm polski 1919-1945. Słownik filozofów*, Radzymin 2014, ss. 171;
- 3) *Tomizm polski 1946-1965. Słownik filozofów*, Warszawa–Radzymin 2015, ss. 218.

Tomizm polski. Słownik filozofów jest publikacją powstałą z potrzeby zaprezentowania sylwetek polskich tomistów, którzy od XIX wieku badają i popularyzują myśl Tomasza z Akwinu nie tylko w Polsce, ale również poza jej granicami. *Słownik* składa się z trzech części. Pierwsza z nich obejmuje lata 1879-1918 i zawiera omówienia takich tomistów polskich, jak: Franciszek Gabryl, Marian Morawski, Stefan Pawlicki, Idzi Radziszewski, Henryk Romanowski, Piotr Semenenko i Kazimierz Wais. Ta część obejmuje czas od ukazania się encykliki Leona XIII *Aeterni Patris* do zakończenia I wojny światowej. Bez wątplenia nazwiska pojawiające się w tej części wskazują na początek działalności tomizmu nie tylko na obszarze Polski. W niniejszym tomie znajduje się m.in. również dość obszerne wprowadzenie

wyjaśniające ramy czasowe każdej części *Słownika*, opis poszczególnych odmian tomizmu, co ma ogromne znaczenie dla uprawiania tej dziedziny filozoficznej.

Wprowadzenie to jest o tyle ważne, że przyglądając się poszczególnym tomistom omówionym w *Słowniku*, warto wiedzieć, którą odmianę tomizmu prezentowali, aby móc w sposób klarowny interpretować ich myśli. „Przyczyną wielu interpretacji myśli św. Tomasza z Akwinu jest fakt, że koncepcja metafizyki Akwinaty nie została adekwatnie ujęta i przekazana już przez jego bezpośrednich następców” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1879-1918*, s. 19). Choć niektórzy uważają to za swego rodzaju błąd popełniony przez bezpośrednich uczniów Tomasza z Akwinu, to jednak wydaje się, że problematyka me-

tafizyki jest na tyle złożona, że wielość interpretacji jest jednak nieunikniona. B. Listkowska wskazuje pięć głównych odmian tomizmu polskiego w XIX i XX wieku, których szczegółowy opis znajduje się w pierwszym tomie *Słownika* (s. 19-27). Jako pierwszy wymieniony jest tomizm tradycyjny, który określan jest również jako tomizm podręcznikowy, zachowawczy, paleotomizm czy neopaleotomizm. W następnej kolejności autorka wymienia tomizm lowański nazywany także tomizmem asymilującym lub otwartym. Tuż po nim pojawia się tomizm transcendentalny, a później tomizm egzystencjalny, czyli precyzujący. Jako ostatni zostaje wymieniony tomizm konsekwentny, który powstał najpóźniej, stąd nie zawsze jest uwzględniany przy omawianiu podziału.

We wprowadzeniu do *Słownika* zwrócono również uwagę na ważny moment w historii, który radykalnie wpłynął na odradzanie się badań nad myślą św. Tomasza z Akwinu w Polsce oraz całej Europy. Był to rok 1879, w którym ogłoszona została encyklika Leona XIII *Aeterni Patris*, w sposób szczególny zachęcająca do powrotu do filozofii, zwłaszcza do filozofii Tomasza z Akwinu. Jeśli chodzi o przedstawicieli tomizmu w Polsce sprzed encykliki papieża Leona XIII, to autorzy wprowadzenia wymieniają jedynie Mariana Morawskiego oraz Stefana Pawlickiego, którzy byli profesorami na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po ogłoszeniu encykliki następuje stopniowe odradzanie myśli Tomaszowej w postaci różnych odmian tomizmu. Bez wątpliwości ogromnym przełomem w dziejach interpretacji myśli Tomasza z Akwinu było – na co

wskazuje Bożena Listkowska – pojawienie się tomizmu egzystencjalnego, który był wynikiem uważniejszej lektury pism Tomasza z Akwinu. Jacques Maritain i Étienne Gilson dostrzegli w tekstach Akwinaty, że zasadnicze miejsce w jego myśli zajmuje problematyka istnienia i zaczęli oczyszczać tomizm z licznych naleciałości nauk przyrodniczych i innych filozofii. Jednak, jak się okazało, praca Maritaina i Gilsonego była niewystarczająca. „Maritain i Gilson, proponując tomizm egzystencjalny, nie uwolnili jednak do końca myśli Tomasza od interpretacji awicenniańskich, które w tekstach Akwinaty występowały jako stosowana przez niego erudycja, nie stanowiąc jego własnych tez. Nie podkreślali też wystarczająco mocno różnicy między metafizyką a teologią, głosząc, że teologia jest negatywnym kryterium prawdziwości twierdzeń metafizyki (Maritain) lub że filozof za dane wyjściowe refleksji może przyjąć także twierdzenia teologiczne pod warunkiem, że będzie analizował je jak filozof, tj. odwołując się do rozumowań, a nie jak teolog, tj. odwołując się do Objawienia (Gilson)” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1879-1918*, s. 24). Jednak bez wątpliwości tomizm egzystencjalny zawiera w sobie pełną metafizykę, pozwalającą ujmować rzeczywistość realnie istniejącą, co w sposób stanowczy podkreślono w zdaniu wprowadzającym do *Słownika*.

Zwrócono również uwagę na fakt, że tomizm konsekwentny stanowi najmłodszą odmianę filozofii tomistycznej, będąc w swej istocie próbą pewnego doprecyzowania kilku tez tomizmu egzystencjalnego. „Tomizm konsekwentny

różni się od tomizmu egzystencjalnego odejściem od wyrażania aktu istnienia w zdaniu egzystencjalnym – x jest – z racji uznania tego zdania za tezę teoriopoznawczą, nie zaś ściśle metafizyczną” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1879–1918*, s. 24). Jako najważniejsze cechy tomizmu konsekwentnego uznano m.in.: wyłączenie tez filozofii Awicenny z tomizmu; uznanie aktu istnienia jako najważniejsze i zapoczątkowujące byt pryncypium; uznanie, że poznający już na poziomie poznania niewyraźnego doświadcza istotowych pryncypiów danego bytu.

Druga część *Słownika* obejmuje lata 1919–1945. Jest to zatem czas, w którym zachodzi odrodzenie Rzeczypospolitej po I wojnie światowej i, jak zauważyli B. Listkowska i A. Andrzejuk w krótkim wprowadzeniu do tego tomu, jest „to okres największego rozkwitu filozofii tomistycznej w Polsce” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1919–1945*, s. 9). W tej części zapoznać się można z następującymi postaciami: Michał Klepacz, Kazimierz Kowalski, Franciszek Kwiatkowski, Czesław Martyniak, Konstanty Józef Michalski, Jan Salamucha, Franciszek Sawicki, Jan Stepa, Antoni Szymański, Jacek Woroniecki, Aleksander Żychliński.

Natomiast ostatnia część *Słownika* obejmuje lata 1946–1965, czyli do zakończenia obrad Soboru Watykańskiego II. Tutaj spotykamy się z nazwiskami: Stanisław Adamczyk, Wojciech Feliks Bednarski, Józef Maria Bocheński, Piotr Chojnacki, Kazimierz Kłósak, Józef Pastuszka, Jan Piwowarczyk, Paweł Siwek, Stefan Swieżawski, Aleksander Usowicz. Jak zauważają autorzy wstępu do trze-

niej części *Słownika*, tomizm w Polsce po II wojnie światowej jest bardzo silną orientacją filozoficzną. „Opinia ta bez wątpienia odnosi się do tomizmu egzystencjalnego, który – pod wpływem S. Swieżawskiego i M. A. Krąpca – zaczął rozwijać się na KUL, obejmując z czasem inne ośrodki naukowe, związane z Kościołem katolickim” (*Tomizm polski. Słownik filozofów 1946–1965*, s. 10).

Prezentowane dzieło zawiera wiele zagadnień poruszanych przez poszczególnych tomistów w ramach uprawianej przez nich filozofii. Redaktorzy *Słownika* zaznaczyli, że z powodu konieczności przyjęcia pewnych określonych ram czasowych brakuje w nim opracowań niektórych ważnych filozofów zajmujących się tomizmem, m.in. Jerzego Kalinowskiego czy Tadeusza Ślipki. Stąd już dzisiaj tli się pomysł opracowania kolejnej części *Słownika*, który będzie stanowił doskonałe uzupełnienie tych luk, które przy obecnych kryteriach były nieuniknione.

Słownik stanowi dobre zestawienie filozofów, którzy uprawiali w Polsce tomizm. Jest to praca, która w przejrzysty sposób opisuje poszczególnych tomistów. W każdym przypadku zaprezentowany został najpierw życiorys, następnie publikacje, główne tezy wyjściowe, dziedziny zainteresowań, a na końcu znajduje się pewnego rodzaju podsumowanie przedstawiające efekty działalności danego tomisty.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że pracę w przygotowanie *Słownika* włożyli ludzie, którzy w sposób szczególny znają się nie tylko na tomizmie w ogólności, ale przede wszystkim bliskie są im zagadnienia podejmo-

wane przez prezentowanych przez nich filozofów. Niejednokrotnie bowiem poszczególne hasła zostały przygotowane przez autorów monografii poświęconych danym tomistom.

Ponieważ sylwetki tomistów opracowali różni autorzy, to pomimo przyjętego wzoru prezentacje znacznie różnią się między sobą – tak rozmiarami jak i – niestety – poziomem merytorycznym. Niekiedy szczególnie ten pierwszy mankament wynika z oczywistego faktu szczupłości źródeł – gdy dany tomista niewiele napisał. Wielu bowiem filozofów i teologów tomistycznych zostało zabitych przez okupantów, uwięzionych lub obarczonych po wojnie zadaniami dalekimi od nauki. Autorzy i redaktorzy publikacji nie ustrzegli się też większych lub mniejszych pomyłek czy usterek, np. w części drugiej Międzynarodowy Kongres Tomistyczny w Poznaniu usytuowano w roku 1935, gdy tymczasem odbywał on się w dniach 28–30 sierpnia 1934 roku. Pod-

kreślić jednak należy, że owe, nie tak znów liczne jak na tak obszerną pracę pomyłki i niedociągnięcia nie umniejszają zasadniczo jej poznawczej wartości.

Wydaje się zatem, że *Tomizm polski. Słownik filozofów* stanowi dobrą pomoc dla wszystkich, którzy w większym lub mniejszym stopniu zajmują się tomizmem. Jest to praca, którą bez cienia wątpliwości można polecić nie tylko tym, którzy zajmują się tomizmem w sensie ściśle naukowym, ale również tym, którzy z czystej ciekawości pragną poszerzyć swoją wiedzę na temat poszczególnych teologów i filozofów uprawiających tomizm. Język *Słownika* pozwala na swobodny odbiór tekstu, co jest kolejną zaletą dzieła – odpowiada ono na zapotrzebowania naukowe i kulturalne wielu badaczy oraz tych, którzy amatorsko zainteresowani są problematyką filozoficzną.